

KLÁRA TRSKOVÁ / 20. 11. 2020

Kolektivní hrdinové ve filmech Karla Smyczka

Na Youtube kanálu Česká filmová klasika je možné volně zhlédnout některé z filmů režiséra Karla Smyczka, které natočil v období sedmdesátých a osmdesátých let: *Housata* (1979), *Proč?* (1987) a *Sedm hladových* (1988). Všechny tři snímky se zabývají dynamikou mezilidských vztahů ve větším kolektivu a postavy se nacházejí na místech, která nemohou libovolně opouštět.

Podle Štěpána Hulíka měly normalizační filmy za cíl zobrazit poslušnou a neangažovanou společnost, která si odžívá svůj obyčejný „život v klidu“.^[1] Film *Proč?* se tomuto schématu vymyká. Skrze téma fotbalového fanouškovství se snaží rozklíčovat životní pocity mladých lidí, kteří sice vyrůstají v prostředí materiálně zajištěných rodin, ale neumenšuje to jejich narůstající frustraci.

Po cestě na zápas se ocitáme v kolektivních halucinačních scénách, ve kterých rozlícení fanoušci Sparty rozbíjejí interiér vagonů, fyzicky napadají těla ostatních cestujících nebo se pokouší vyhodit průvodčí z okna jedoucího vlaku. Motivace chování spartánských hooligans není na první pohled zřejmá, jisté je jen to, že se na prahu svých dospělých životů necítí právě nejlépe. Dlouhodobý pocit zmaru z omezeného normalizačního života pak vyeskaluje v nekontrolované násilí. Jeden z mladých mužů deliricky křičí, že musí ven, protože jsou všichni ve vlaku zamčení jako dobytek jedoucí na porážku, vystoupit z ohraničeného prostoru ale není možné.

Další rovina snímku se potom zaměřuje na názory vyšetřovatelů, soudců, rodinných příslušníků mladých hooligans i náhodných lidí z ulice. Většina z nich vyjadřuje nepochopení toho, jak mohlo ve vlakové soupravě dojít k takovému výbuchu agrese. Úzká skupina zatčených je potom exemplárně potrestána za několik set bezejmenných fanoušků, kteří spolu v daný moment na Slovensko cestovali.

Film *Housata* se tematicky také zaměřuje na životy mladých lidí. Výběr výrobního prostředí zároveň umožňuje, že zde nedospělé dívky mohou naivně upozorňovat na vyprázdněnost dobových frází: „Z přítomnosti hledí do minulosti, aby z ní poznala budoucnost? To je nějaký trhlý, ne...“. Snímek se odehrává v domově mládeže internátního typu, ve kterém jsou životy mladých dívek úzce provázány s místním textilním závodem. Vedení podniku jim schvaluje i zájmové kroužky, a pokud v závodě chybí pracovní síly, vychovatelky jsou shovívavější k přestupkům proti internátnímu řádu. Dívky žijí za zamřížovanými okny a opuštění budovy podléhá schválení personálem internátu. Ten také dohlíží na politickou výchovu a především mravní bezúhonnost všech učnic, kterou neváhá vynucovat návštěvami u gynekologa. Dívky v prostorách internátu trpí úplným nedostatkem soukromí. Jejich soužití se proto neobejde bez více či méně závažných konfliktů, za které si na schůzích musí vzájemně navrhnout kárné postihy.

V roce 1988 natočil Karel Smyczek snímek *Sedm hladových*, odehrávající se v prostředí ústavu zaměřeného na léčbu obezity. V kolektivu pacientů jsou zastoupeni lidé z různých příček dobové společenské hierarchie, kteří se pod taktovkou vedoucího lékaře dobrovolně podrobují svéráznému odtučňovacímu režimu. Kromě neustálého generování situačně-komických scén, které vycházejí ze stereotypů o obézních lidech, se snímek snaží nasvítit zlořády normalizačního Československa.

Na začátku pobytu upozorňuje vedoucí lékař všechny přítomné na pravidla chodu ústavu a jeho proslov nápadně připomíná komentář k uzavřeným státním hranicím: „Nemáme tu mříže ani zámky, ale dobře vám radím, neopouštějte areál, tady máte všechno, co potřebujete...“ Zahradu ústavu odděluje od vnějšího světa jen polozbořená zeď, kterou lze lehce překonat, ale pacienti se k tomu odváží až v závěru filmu. Pacienti se také dozvídají, že ústavní řád „platí pro všechny stejně“, a pokud chtějí v zařízení žít, musí se tomuto řádu podrobit. Jenže všichni pacienti si zde samozřejmě nejsou rovni – někteří jsou si „rovnější“, protože si mohou skrze pomocný personál dokupovat chybějící nedietní potraviny. Film také komentuje přizpůsobivost politickým změnám. Pokud z vyšších politických pater zazní požadavek na „radikální reorganizaci“, pravidla celého zařízení se mohou okamžitě změnit. Vedoucí lékař pouze upraví obsah svých proslovů a výzdobu budovy, aby odpovídala potřebám podvyživených dětí.

Ve snímku *Housata* pronáší neurčitý dívčí hlas ze skupiny subverzivně působící narážku: „A soudružko, kdy vlastně bude ten komunismus?“ Jednotlivé postavy filmů Karla Smyczka jsou charakterizovány pouze zběžně skrze svou profesi či rodinné zázemí. Je možné, že byl tento krok učiněný záměrně, protože neurčitý kolektiv postav se může snadněji vyjadřovat k dobové situaci. Vždy totiž existuje šance, že se vina jednotlivců skrytých za větší skupinu rozptýlí jako ve filmu *Proč?*.

Poznámky:

[1] Štěpán Hulík, *Kinematografie zapomnění: Počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968–1973)*. Praha: Academia 2011, s. 291.